

DŽON DAGLAS
MARK OLŠEJKER

LOVAC
NA
UMOVE

Prevod sa engleskog
Nataša Krivokapić

Beograd
2019.
DERETA

Biblioteka
POSEBNA IZDANJA

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
MINDHUNTER
John Douglas
and Mark Olshaker

Copyright © 1995 by Mindhunters, Inc.
Originally published by Scribner, a Division of Simon & Schuster, Inc.
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

*Zla će dela
otkriti se ma ih zemlja krila cela!*

– VILIJEM ŠEKSPIR,
Hamlet

NAPOMENA AUTORA

Ova knjiga je napisana zahvaljujući timskom radu i ne bi ugledala svetlost dana bez ogromnog talenta i posvećenosti svakog člana tog tima. Među njima su, pre svega, naša urednica Lisa Dru i naša koordinatorica projekta i „izvršna producentkinja” (i Markova supruga) Kerolin Olšejker. Obe su od samog početka delile našu viziju, nesebično verujući u nas i dajući pritom svoju podršku, ljubav i dobre savete, što nam je veoma olakšalo realizaciju knjige. Duboku zahvalnost i divljenje dugujemo i En Henigan, našem talentovanom istraživaču; Merisu Ruči, Lisinoj sposobnoj, neumornoj i beskrajno veseloj pomoćnici; i našem agentu, Džeju Ektonu, koji je prvi prepoznao potencijal naše ideje i uspeo da je ostvari.

Posebno se zahvaljujemo i Džonovom ocu, Džeku Daglasu, na svim njegovim sećanjima i vrlo detaljnim beleškama o karijeri njegovog sina, što nam je veoma olakšalo stvari; i Markovom ocu, dr Benetu Olšejkeru, na svim njegovim savetima i smernicama u vezi sa forenzičkom medicinom, psihijatrijom i zakonom. Obojica smo veoma srećni što imamo takve porodice, čija ljubav i velikodušnost nikada ne manjkaju.

Na kraju, od srca se zahvaljujemo, divimo i cenimo sve Džonove kolege u FBI akademiji u Kvantiku. Neizmerno su zaslužni za nastanak karijere koja je opisana u ovoj knjizi, i zato je ona posvećena njima.

Džon Daglas i Mark Olšejker,
juli 1995.

PREDGOVOR

MORA DA SAM U PAKLU

Mora da sam u paklu.

To je bilo jedino logično objašnjenje. Bio sam vezan i go. A bol nepodnošljiv. Ruke i noge su mi sekli nekakvom oštricom. Svaki otvor na mom telu bio je proboden. Gušio sam se i davio od nečega što mi je bilo gurnuto u grlo. Oštri predmeti su mi bili zabodeni u penis i rektum, i imao sam osećaj da će me raskomadati. Bio sam obliven znojem. A onda sam shvatio šta se dešava: mučili su me svi silovatelji, ubice i zlostavljači dece koje sam smestio u zatvor tokom svoje karijere. Sad sam ja bio žrtva, a nisam mogao da se suprotstavim.

Znao sam njihov princip rada; video sam to toliko puta. Imali su potrebu da manipulišu i dominiraju nad svojim plenom. Želeli su da odlučuju da li će njihova žrtva da živi ili da umre, i na koji način će umreti. Držali su me u životu dokle god je moje telo to moglo da izdrži, oživljavajući me kad bih se onesvestio ili kad sam bio blizu smrti, uz što veći bol i mučenje. Neki od njih su mogli to da rade danima.

Hteli su da mi pokažu da je kontrola potpuno u njihovim rukama, da sam prepušten njihovoj milosti. Što sam više vikao i molio za

milost, to su njihove mračne fantazije bivale jače. Ako bih molio za život ili dozivao mamu i tatu, to bi ih baš uzbudilo.

Bila je to osveta za šest godina lova na najgore ljude na svetu.

Srce mi je lupalo, goreo sam. Osetio sam užasan ubod kad su mi gurnuli taj oštri predmet još dublje u penis. Celo telo mi je bilo zgrčeno od bolova.

Molim te, Bože, ako sam još živ, daj da brzo umrem. A ako sam mrtav, izbavi me brzo iz ovih paklenih muka.

A onda sam video bleštavu belu svetlost, kakvu ljudi, po pričama, vide u trenutku smrti. Očekivao sam da ću videti Hrista ili anđele ili đavola – i takve priče sam čuo. Ali video sam samo tu bleštavu belu svetlost.

Ipak, čuo sam neki glas – utešan i umirujući glas – tako spokojan zvuk nikad ranije nisam čuo.

„Ne brini, Džone. Pomoći ćemo ti da se oporaviš.”

To je poslednje čega se sećam.

„Da li me čuješ, Džone? Ne brini. Opusti se. U bolnici si. Veoma ti je loše, ali pomoći ćemo ti da se oporaviš”, rekla mi je medicinska sestra. Nije znala da li je uopšte čujem, ali je nastavila da ponavlja umirujućim glasom.

Iako to tada nisam znao, nalazio sam se na intenzivnoj nezi Švedske bolnice u Sijetlu, u komi, na aparatima za održavanje. Ruke i noge su mi bile vezane. Kroz telo su mi bile probodene cevčice, creva i intravenozne igle. Nisu očekivali da ću preživeti. Bio je početak decembra 1983. i imao sam 38 godina.

Priča počinje tri nedelje ranije, na drugom kraju zemlje. Bio sam u Njujorku da održim govor o profilisanju kriminalnih ličnosti pred publikom od oko 350 članova Njujorške policije, Tranzitne policije¹

¹ *Transit Police* – rod američke policije zadužen za održavanje reda u javnom prevozu. (Sve napomene u tekstu su redakcijske, osim ako nije drugačije naglašeno.)

i policijskih službi okruga Naso i Safok sa Long Ajlanda. Taj govor sam pre toga održao stotinu puta i mogao sam da ga odradim maltene automatski.

Misli su odjednom počele da mi lutaju. Bio sam svestan da i dalje govorim, ali me je obuzeo hladan znoj i pomislio sam: *Kako ću, dođavola, da rešim sve ove slučajeve?* Privodio sam kraju slučaj decoubice Vejna Vilijamsa u Atlanti i rasističkih ubistava nazvanih „Kalibar .22” u Bafalu. Bio sam pozvan da radim na slučaju „Ubice sa staze” u San Francisku. Bio sam savetnik Skotland jarda u istrazi „Jorkširskog Trboseka” u Engleskoj. Putovao sam na Aljasku zbog slučaja Roberta Hansena, pekara iz Enkoridža koji bi pokupio prostitutke, odvezio ih u divljinu i ubijao. Imao sam i serijskog piromana koji je palio sinagoge u Hartfordu u Konektikatu. A kroz dve nedelje morao sam da odletim u Sijetl, zbog savetovanja sa Operativnom grupom reke Grin o, kako se činilo, jednom od najvećih serijskih ubica u američkoj istoriji, koji je u oblasti Sijetla i Takome vrebao uglavnom prostitutke i devojke koje su pobile od kuće.

U proteklih šest godina, razvijao sam novi pristup analizi zločina i jedini sam u Jedinici za bihevioralnu analizu radio samo na slučajevima. Svi ostali u jedinici prvenstveno su bili instruktori. Radio sam na oko 150 aktivnih slučajeva istovremeno, bez ikakve podrške, i bio sam odsutan iz svoje kancelarije u FBI akademiji u Kvantiku gotovo 125 dana godišnje. Ogroman pritisak stvarali su mi lokalni policajci, koji su zbog tih slučajeva i sami bili pod velikim pritiskom zajednice i članova porodice žrtava, sa kojima sam uvek veoma saosećao. Ovim slučajevima sam uvek davao prioritet, ali su svakodnevno stizali novi zahtevi. Moji saradnici u Kvantiku često su govorili da sam kao muška kurva: nisam mogao da odbijem klijente.

Tokom govora u Njujorku nastavio sam da pričam o tipovima ličnosti kriminalaca, ali misli su mi bile u Sijetlu. Znao sam da ima ljudi u jedinici koji me ne žele tamo – nimalo neočekivano. Kao što je bilo i sa svakim velikim slučajem kada su tražili moju uslugu koju su većina policajaca i mnogi iz Biroa i dalje smatrali skoro

pa vradžbinom, znao sam da moram da ih „kupim”. Morao sam da budem uverljiv, ali ne previše samouveren i uobražen. Morao sam da pokažem kako su oni temeljno i profesionalno obavili posao, pokušavajući istovremeno da ubedim skeptike da FBI može da pomogne. Možda je najteže od svega bilo to što je, za razliku od običnog FBI agenta koji se bavi samo činjenicama, moj posao zahtevao da se bavim *mišljenjima*. Znao sam da bi, ako pogrešim, istraga o serijskom ubici mogla otići u pogrešnom smeru i da bih time proizrokovao još ubistava. Pored toga, to bi zapečatilo sudbinu novog programa kriminalističkog profilisanja i analize zločina, koji sam s mukom pokušavao da pokrenem.

A tu je i samo putovanje. Već sam nekoliko puta bio na Aljasci, prelazio četiri vremenske zone, presedao na zastrašujuće letove blizu vode i sletao u mrak, i nedugo pošto bih stigao tamo i susreo se s lokalnom policijom, seo bih u avion i vratio se nazad u Sijetl.

Taj kratki napad panike trajao je možda minut. Govorio sam sebi: *Hej, Daglase, saberi se*. I uspeo sam u tome. Mislim da niko u toj prostoriji nije primetio da nešto nije u redu. Ali nisam mogao da se otarasim osećaja da će mi se desiti nešto tragično.

Nisam mogao da se rešim tog predosećanja i kad sam se vratio u Kvantiko, otišao sam u kadrovsku službu i izvadio dodatno životno osiguranje i osiguranje zaštite prihoda u slučaju da ostanem invalid. Ne znam tačno zašto sam to uradio, možda zbog tog nejasnog ali snažnog osećaja straha. Bio sam fizički iscrpljen; previše sam vežbao i pio verovatno više nego što je trebalo, kako bih se nosio sa stresom. Loše sam spavao i kada bih uspeo da zaspim, često bi me probudio poziv nekoga kome je u tom momentu bila potrebna moja pomoć. Pokušavajući ponovo da zaspim, upinjao sam se da sanjam o slučaju, u nadi da ću možda doći do nekog rešenja. Sa sadašnje tačke gledišta lako je shvatiti kuda je sve to vodilo, ali tada nisam mogao ništa da učinim povodom toga.

Malo pre nego što sam krenuo na aerodrom, nešto me je nateralo da svratim u osnovnu školu gde je moja supruga Pem predavala

čitanje učenicima s poteškoćama u učenju, kako bih joj rekao za dodatno osiguranje.

„Zašto mi to pričaš?“, upitala je, vrlo zabrinuta. Imao sam užasnu glavobolju sa desne strane i rekla je da mi oči deluju krvavo i čudno.

„Samo sam hteo da znaš sve pre nego što odem“, odgovorio sam. U to vreme imali smo dve male ćerke. Erika je imala osam godina, a Loren tri.

Na put u Sijetl poveo sam dva nova specijalna agenta, Blejna Mekilvejna i Rona Vokera, da ih uputim u slučaj. Stigli smo u Sijetl te noći i prijavili se u hotel Hilton u centru. Vadeći stvari iz kofera, primetio sam da imam samo jednu crnu cipelu. Drugu ili nisam bio spakovao, ili sam je nekako izgubio usput. Sledećeg jutra trebalo je da održim prezentaciju pred policijskom službom okruga King, ali to nikako ne mogu da uradim bez svojih crnih cipela. Oduvek sam se pomalo upadljivo oblačio, a od tog umora i stresa obuzela me je opsesija da uz odelo moram da obujem crne cipele. Tako sam istrčao na centralne ulice i jurio unaokolo dok nisam našao otvorenu prodavnicu. Vratio sam se u hotel još umorniji, sa odgovarajućim parom crnih cipela.

Sutradan ujutru, u sredu, održao sam prezentaciju pred policijom i ljudima među kojima su bili predstavnici luke Sijetla i dva lokalna psihologa, dovedena da pomognu u istrazi. Svi su hteli da čuju moj profil ubice, da li ima više počinitelaca i njegove, ili njihove, karakteristike. Pokušao sam da objasnim da u ovakvom slučaju profil nije toliko važan. Bio sam sasvim siguran kakav je tip ličnosti taj ubica, ali sam znao i da ima mnogo muškaraca koji bi odgovarali tom opisu.

Ono što je važnije u ovom nizu ubistava, rekao sam, jeste da postanemo *proaktivni*, da iskoristimo policiju i medije kako bismo namamili tog tipa u zamku. Na primer, predložio sam da policija održi nekoliko javnih skupova kako bi se „razgovaralo“ o ubistvima. Bio sam prilično siguran da će se ubica pojaviti na nekom ili na više tih skupova. Takođe sam smatrao da bi nam to pomoglo da saznamo

da li se radi o jednom počiniocu ili je posredi više njih. Još jedan potez koji sam predložio policiji bio je da objavi medijima da su se pojavili svedoci jedne od otmica. Mislio sam da će to da podstakne i ubicu na „proaktivnost”, i da će se oglasiti kako bi objasnio da se slučajno zatekao u blizini. Ono u šta nimalo nisam sumnjao bilo je da se krivac za ta ubistva neće umoriti.

Nakon toga, posavetovao sam tim kako da ispitaju moguće osumnjičene – kako one do kojih su oni došli, tako i mnoge nesrećne ludake koji će nesumnjivo sami da se pojave u ovako poznatom slučaju. Ostatak dana smo Mekilvejn, Voker i ja proveli idući od jednog do drugog mesta gde su leševi bili bačeni, i kad smo se uveče vratili u hotel, bio sam mrtav umoran.

Tokom pića u hotelskom baru, gde smo pokušali da se opustimo, rekao sam Blejnu i Ronu da se ne osećam dobro. I dalje sam imao glavobolju i mislio sam da me hvata grip, pa sam ih zamolio da sutradan opravdaju moj nedolazak u policiji. Smatrao sam da će mi biti bolje ako taj dan preležim u krevetu, pa sam, kad smo se pozdravili, okačio znak ’ne uznemiravaj’ na vrata i rekao toj dvojici da ću im se pridružiti u petak ujutru.

Sećam se samo da sam se osećao užasno loše kad sam seo na ivicu kreveta i počeo da se svlačim. Moja dva saradnika otišla su u četvrtak u sudnicu okruga King da provere da li ima efekta ono što sam im dan ranije predložio. Kao što sam ih zamolio, ostavili su me tog dana da se odmorim i predupredim eventualni grip.

Ali kad se u petak ujutru nisam pojavio na doručku, zabrinuli su se. Pozvali su moju sobu. Niko se nije javio. Otišli su do sobe i pokucali na vrata. Ništa.

Sišli su zabrinuti do recepcije zahtevajući ključ od menadžera. Vratili su se gore i otključali vrata, ali je na njima bila sigurnosna reza. Ipak, čuli su tiho stenjanje iz sobe.

Razvalili su vrata i pojurili unutra. Našli su me na podu, „u položaju žabe”, delimično obučenog, kako pokušavam da dohvatim telefon. Leva strana tela mi se grčila i Blejn je rekao da „gorim”.

Hotelsko osoblje je pozvalo Švedsku bolnicu, koja je odmah poslala ambulantna kola. Blejn i Ron su u međuvremenu pričali telefonom sa hitnom pomoći obavještavajući ih o mojim vitalnim znacima. Temperatura mi je bila 42 stepena, a puls 220. Leva strana mi je bila paralizovana, a napadi su se nastavili i u ambulantnim kolima. U medicinskom izveštaju pisalo je da sam imao „oči kao lutka” – otvorene, ukočene i ukrštene.

Čim smo stigli u bolnicu, spustili su me u obloge s ledom i počeli sa ogromnim dozama fenobarbitala, pokušavajući da iskontrolišu napade. Doktor je rekao Blejnu i Ronu da se dozom koju su mi dali može uspavati pola Sijetla.

Rekao je dvojici agenata i da, uprkos bezgraničnom trudu svih njih, verovatno neću preživeti. Snimak glave pokazao je da mi je desna strana mozga napukla i prokrvarila od visoke temperature.

„Laički rečeno”, rekao im je doktor, „mozak mu je spržen.”

Bio je drugi decembar 1983. Moje novo osiguranje važilo je od prethodnog dana.

Šef moje jedinice, Rodžer Depju, otišao je u Peminu školu da joj lično saopšti vesti. Ona i moj otac Džek doleteli su u Sijetl da budu sa mnom, ostavivši devojčice sa mojom majkom Dolores. Dvojica agenata iz FBI-jeve ispostave u Sijetlu, Rik Meters i Džon Bajner, sačekali su ih na aerodromu i doveli pravo u bolnicu. Tada su shvatili koliko je stanje ozbiljno. Doktori su želeli da pripreme Pem na moju smrt, rekavši joj da čak i ako preživim, verovatno ću ostati slep i nepokretan. Pošto je katolikinja, pozvala je sveštenika da obavi poslednju pričest, ali je ovaj odbio kad je saznao da sam prezviterijanac. Blejn i Ron su ga ispratili i pronašli drugog sveštenika kojem to nije smetalo. Zamolili su ga da dođe i pomoli se za mene.

Lebdeo sam u komi između života i smrti čitave nedelje. Na intenzivnoj nezi poseta je bila dozvoljena samo članovima porodice, pa su moje kolege iz Kvantika, Rik Meters i ostali iz ispostave Sijetla odjednom postali bliski rođaci. „Baš imate veliku porodicu”, prokomentarisala je sarkastično jedna od sestara.

U nekom smislu, ideja o „velikoj porodici” i nije bila potpuno smešna. Veliki broj mojih kolega u Kvantiku, na čelu sa Bilom Hegmajerom iz Jedinice za bihevioralnu analizu i Tomom Kolambelom iz Nacionalne akademije, priložili su novac kako bi Pem i moj otac mogli da ostanu sa mnom u Sijetlu. Ubrzo su skupili prilog i od policajaca iz cele zemlje. Istovremeno je organizovano da me transportuju u Virdžiniju, kako bi me sahranili na vojnom groblju u Kvantiku.

Pred kraj prve nedelje, Pem, moj otac, agenti i sveštenik okupili su se oko mog kreveta, uhvatili se za ruke, uzevši i moje, i pomolili se za mene. Kasno te večeri probudio sam se iz kome.

Sećam se da sam bio iznenađen što vidim Pem i svog oca, ne znajući gde se nalazim. U početku nisam mogao da pričam; leva polovina lica mi je visila, a levi deo tela mi je i dalje bio poprilično paralizovan. Govor mi se polako vraćao i počeo sam da mrmljam. Nakon nekog vremena shvatio sam da mogu da pomeram nogu, pokretljivost mi se postepeno vraćala. Grlo me je bolelo od cevčica svih onih aparata za održavanje. Sa fenobarbitala prešli su na diltantin, kako bi se napadi smirili. Nakon svih tih testova, snimaka i lumbalnih punkcija, konačno su izneli kliničku dijagnozu: virusni encefalitis izazvan ili pogoršan stresom i uopšteno oslabljenim stanjem organizma. Imao sam sreće što sam živ.

Ali oporavak je bio bolan i ne toliko optimističan. Morao sam ponovo da naučim da hodam. Imao sam problema sa pamćenjem. Kako bih zapamtio ime svog glavnog lekara, Sigala, Pem mi je donela figuricu galeba načinjenog od školjki koji sedi na pluti.² Kad je doktor idući put došao da ispita moje psihičko stanje i upitao da li se sećam njegovog imena, promrmljao sam: „Naravno, dr Galeb.”

Uprkos divnoj podršci koju sam imao, rehabilitacija me je užasno frustrirala. Nikad nisam bio strpljiv čovek. Direktor FBI-ja Vilijam

² Prezime *Siegal* i naziv za galeba (*seagull*) homonimi su u engleskom jeziku.

Vebster pozvao me je da me ohrabri. Rekao sam mu da verovatno više neću moći da pucam.

„Ne brini, Džone”, odgovorio je. „Nama treba tvoj um.” Nisam mu rekao da se bojim da ni od uma nije baš mnogo ostalo.

Konačno sam izašao iz Švedske bolnice i vratio se kući dva dana pred Božić. Pre odlaska, poklonio sam osoblju hitne službe i intenzivne nege plakete u znak duboke zahvalnosti na svemu što su učinili da mi spasu život.

Rodžer Depju nas je pokupio sa vašingtonskog aerodroma i odvezao nas kući u Frederiksborg, gde me je dočekala američka zastava, kao i ogroman znak „Dobro došao kući, Džone”. Smršao sam sa uobičajenih 88 kilograma na 72. Čerke, Erika i Loren, bile su toliko uznemirene mojim izgledom i činjenicom da sam u kolicima, da su se dugo nakon toga plašile kad god bih negde otputovao.

Božić je bio prilično melanholičan. Posetilo me je tek nekoliko prijatelja; samo Ron Voker, Blejn Makilvejn, Bil Hegmajer i još jedan agent iz Kvantika, Džim Horn. Nisam više bio u kolicima, ali sam se i dalje teško kretao. Imao sam problem pri dužim razgovorima. Često sam plakao i pamćenje me nije služilo. Kada bi me Pem ili moj otac provozali kroz Frederiksborg, primetio bih određenu zgradu i ne bih znao da li je nova. Osećao sam se kao da sam pretrpeo šlog i pitao sam se da li ću ikad više moći da radim.

Pored toga, bio sam ogorčen na Biro zbog svega kroz šta sam prošao. Prethodnog februara razgovarao sam sa pomoćnikom direktora, Džimom Makenzijem. Rekao sam mu da ne mogu da nastavim istim tempom i zamolio ga da dovede nekoliko ljudi da mi pomogne.

Makenzi je imao razumevanja, ali je bio realističan. „Znaš kakva je ovo organizacija”, rekao mi je. „Moraš da crkneš od rada da bi te neko primetio.” Ne samo da nisam osećao podršku nego ni poštovanje. Čak naprotiv. Prethodne godine, nakon što sam se ubio od rada na slučaju decoubice iz Atlante, Biro me je zvanično cenzurisao zbog jedne priče koja se pojavila u novinama iz Njuport njuza u Virdžiniji, odmah nakon hapšenja Vejna Vilijamsa. Novinar me

je upitao kako mi Vilijams deluje kao osumnjičeni, na šta sam ja odgovorio da mi deluje „dobro”, i da će, ako se ispostavi da je on taj, verovatno biti dobar za bar još nekoliko slučajeva.

Iako me je FBI zamolio da odradim taj razgovor, rekli su da sam pričao neprimereno o aktuelnom slučaju. Tvrdili su da su me upozorili nekoliko meseci ranije, pre razgovora za časopis *Pipl*. To je bilo tako tipično za vladinu birokratiju. Pozvali su me pred Službu za profesionalnu odgovornost u vašingtonskom štabu i nakon šest meseci birokratskog obigravanja, dobio sam pismo o cenzuri. Posle izvesnog vremena, dobio sam pismo pohvale za taj isti slučaj. Ali u tom trenutku, Biro mi se zahvaljivao za pomoć u rešavanju „zločina veka”, kako su ga novinari tada nazvali.

Mnogo toga kroz šta prolazi jedan čuvar zakona teško je podeliti sa nekim, pa čak i sa supružnikom. Kad svakodnevno gledaš leševe i unakažena tela, naročito dečja, ne želiš o tome da razmišljaš i kod kuće. Ne možeš za večerom da kažeš: „Danas sam imao baš zanimljivo ubistvo iz požude. Daj da ti ispričam.” Zato policajci toliko često završe sa medicinskim sestrama, i obrnuto – jer se oni međusobno razumeju kad je posao u pitanju.

Pa ipak, često bih u šetnji parkom ili šumom sa svojim ćerkama ugledao nešto i pomislio: ovo baš liči na to i to mesto, gde smo našli onu osmogodišnju devojčicu. Koliko god da sam se plašio da im se nešto ne dogodi, bilo mi je teško da, nakon svega što sam video, emotivno reagujem na sitne ali ozbiljne ogrebotine i povrede u njihovom detinjstvu. Kada bih došao kući i čuo od Pem da je jedna njih dve pala sa bicikla i da joj sledi ušivanje, setio bih se obdukcije nekog deteta njenih godina i pomislio na sve šavove koje je patolog morao da napravi kako bi joj zatvorio rane pred sahranu.

Pem je imala svoj krug prijatelja koji su se bavili lokalnom politikom, koja me uopšte nije zanimala. Zbog mojih čestih putovanja imala je ogromne obaveze, kao što su podizanje dece, plaćanje računa i briga o kući. U tom periodu, to je bio jedan od mnogih

problema u našem braku, i znam da je naša starija ćerka, Erika, osećala tu napetost.

Moja ogorčenost prema Birou nije jenjavala zato što su dozvolili da mi se to desi. Jednom prilikom, oko mesec dana nakon povratka kući, bio sam napolju i palio lišće u dvorištu. U afektu sam ušao unutra, pokupio sve primerke profila koje sam imao u kući, sve članke koje sam napisao, izneo ih napolje i bacio sve u vatru. Bila je to prava katarza – otarasiti se svih tih stvari.

Nekoliko nedelja kasnije, kad sam ponovo mogao da vozim, otišao sam na Narodno groblje u Kvantiku da vidim gde bih bio sahranjen. Grobovi su smešteni po datumu smrti, i da sam umro prvog ili drugog decembra, dobio bih neko bezvezno mesto. Primetio sam da je blizu grob devojčice koja je izbodena ispred svoje kuće, u blizini našeg kraja. Radio sam na njenom slučaju i ubistvo još uvek nije bilo rešeno. Dok sam tako stajao i razmišljao, setio sam se koliko sam puta savetovao policiju da nadgleda groblje, misleći da će ga ubica posetiti, i pomislio sam kako bi bilo ironično da me vide tu i naprave od mene osumnjičenog.

Četiri meseca nakon mog napada u Sijetlu i dalje sam bio na bolovanju. U nogama i plućima stvorili su mi se ugrušci, kao posledica bolesti i vremena provedenog u krevetu. I dalje sam se osećao veoma mučno. Još uvek nisam znao da li ću ikad više biti fizički spreman za rad, i ako budem, da li ću imati dovoljno samopouzdanja. U međuvremenu, Roj Hejzelvud, iz instruktorskog dela Jedinice za bihevioralnu analizu, preuzeo je moj deo posla i moje aktivne slučajeve.

Prvi put sam se vratio u Kvantiko u aprilu 1984. da održim govor pred grupom od pedesetak profajlera iz FBI-jevih ispostava. Ušao sam u kabinet u papučama, jer su mi stopala i dalje bila otekla od ugrušaka, i dobio ovacije od tih agenata iz cele zemlje. To je bila spontana i iskrena reakcija ljudi koji su bolje od ikoga razumeli šta sam postigao i šta sam pokušavao da sprovedem u Birou. Po prvi

put nakon više meseci osetio sam da me neko poštuje i ceni. Osećao sam kao da sam se vratio kući.

Mesec dana kasnije vratio sam se na posao.

PRVO POGLAVLJE

U UMU UBICE

Stavi se u kožu lovca.

Moram to da uradim. Kao u onim filmovima o prirodi: lav na ravnici Serengeti u Africi. Video je ogromno krdo antilopa na poji-lu. Ali nekako mu se u očima vidi da je izdvojio jednu od tih hiljadu životinja. Naučio je da nanjuši slabost, ranjivost, nešto što tu antilopu čini najlakšom žrtvom u celom krdu.

Tako je i sa nekim ljudima. Ako sam jedan od njih, onda svakodnevno vrebam i tražim svoju žrtvu, žrtvu slučajnosti. Recimo da sam u tržnom centru među hiljadama ljudi. Uđem u igraonicu i dok posmatram pedesetak dece koja se tu igraju, moram da budem lovac. Moram da budem profajler, moram da nađem profil potencijalnog plena. Moram da zaključim koje je od tih pedesetoro dece ranjivo, ko je najlakša žrtva. Moram da gledam kako je to dete obučeno. Moram da naučim da primetim neverbalne znakove koje dete pravi. I to sve moram da uradim u deliću sekunde, što znači da moram da budem jako dobar u tome. A kada odlučim i kad krenem, moram da znam kako ću to dete neprimetno da izvedem iz tržnog centra, bez imalo buke i sumnje, dok su njegovi ili njeni roditelji verovatno dve radnje pored. Ne smem da napravim nijednu grešku.

Ove tipove podstiče uzbuđenost tog lova. Kad biste mogli da očitajte galvansku reakciju njihove kože dok su fokusirani na potencijalnu žrtvu, verovatno biste dobili istu reakciju kao kod onog lava u divljini. Svejedno je da li se radi o onima koji vrebaju decu, devojke, starije ljude, prostitutke ili bilo koju određenu grupu – ili o onima koji nemaju neku određenu vrstu žrtve. Na neki način, svi su oni isti.

Ali ono po čemu se razlikuju i tragovi koje nehотиčno ostavljaju doveli su nas do novog oružja za interpretaciju određenih vrsta nasilnih zločina i za hvatanje, hapšenje i gonjenje njihovih počinitelja. Većinu svoje profesionalne karijere kao agent FBI-ja proveo sam pokušavajući da razvijem to oružje, o kojem je ova knjiga napisana. U slučaju svakog užasnog zločina od početka civilizacije postavljeno je to glavno i goruće pitanje: kakva osoba je mogla tako nešto da učini? Odgovor na to pitanje pokušava da pruži FBI-jeva Jedinica za podršku u istrazi pomoću profilisanja i analize mesta zločina.

Ponašanje je odraz ličnosti.

Nije uvek lako, i nikad nije prijatno, staviti se u kožu tih tipova – ili u njihov um. Ali moji ljudi i ja moramo to da radimo. Moramo da pokušamo da osetimo kako je bilo svakome od njih.

Sve što vidimo na mestu zločina govori nam nešto o nepoznatom počiniocu – odnosno UNSUB³, u policijskom žargonu – koji je izvršio zločin. Proučavajući što veći broj zločina, i razgovarajući sa stručnjacima – samim počiniocima – naučili smo da tumačimo te znakove baš kao što lekar tumači različite simptome kako bi dijagnostikovao određenu bolest ili stanje. I baš kao što lekar započinje dijagnozu kada uoči razne načine ispoljavanja bolesti koje je ranije video, mi donosimo razne zaključke kada primetimo obrazac koji se ponavlja.

Početkom 1980-ih aktivno sam u zatvorima intervjuisao ubice za naše iscrpno istraživanje. Jednom prilikom, sedeo sam u krugu

³ *Unknown subject* (engl.) – nepoznat počinitelj.

nasilnih prestupnika u starom, kamenom, gotskom državnom zatvoru Merilenda u Baltimoru. Svaki od njih bio je po nečemu zanimljiv – tu su bili: ubica policajaca, decoubica, dileri droge i plaćene ubice – ali ja sam pre svega hteo da razgovaram sa ubicom-silovateljem o njegovom *modus operandi*, pa sam pitao ostale zatvorenike da li u tom zatvoru znaju nekog takvog sa kim bih mogao da pričam.

„Da, tu je Čarli Dejvis”, rekao je jedan od zatvorenika, ali ostali su se složili da on verovatno neće hteti da priča sa federalcem. Neko je otišao po njega u zatvorsko dvorište. Na iznenađenje prisutnih, Dejvis je došao i pridružio se krugu, verovatno iz radoznalosti ili dosade. Jedna stvar koja nam je olakšavala istraživanje bila je što su zatvorenici imali dosta slobodnog vremena koje nisu imali kako da potroše.

Kad obavljamo zatvorske razgovore – i tako je bilo od samog početka – obično se trudimo da unapred saznamo što više o počiniocu. Prelazimo policijske dokumente i slike sa mesta zločina, obdukcijske nalaze, sudske zapisnike; sve što bi moglo da nam pojašni njihove motive i ličnost. To je i najbolji način da budete sigurni da vam počinilac ne prodaje neke priče kako bi se opravdao ili zabavio i da vam govori istinu. Ali u ovom slučaju očigledno se nisam pripremio, što sam priznao i pokušao da iskoristim kao prednost.

Dejvis je bio ogroman tip od oko 195 cm, u ranim tridesetim, obrijan i uredan. Odmah sam rekao: „Ti si u prednosti, Čarli. Ne znam šta si uradio.”

„Ubio sam petoro ljudi”, odgovorio je.

Pitao sam ga da opiše mesta zločina i šta je radio sa žrtvama. Kako se ispostavilo, Dejvis je radio kao vozač ambulantskih kola sa skraćenim radnim vremenom. Ubijao je tako što bi zadavio ženu, bacio njeno telo pored auto-puta kojim je tokom posla vozio, anonimno bi prijavio telefonom, a onda bi odgovorio na poziv povodom tog slučaja i pokupio telo. Dok je stavljao žrtvu na nosila, niko nije ni slutio da je ubica tu među njima. To ga je najviše uzbuđivalo

– taj nivo kontrole i organizacije. Sve to što bih naučio o njihovim tehnikama uvek bi se kasnije pokazalo izuzetno značajnim.

Davljenje mi je govorilo da je ubijao u afektu i da je najviše razmišljao o silovanju.

„Ti se baš ’ložiš’ na policiju”, rekao sam mu. „Hteo bi da budeš policajac, da imaš moć, umesto da radiš neki besmislen posao ispod svojih sposobnosti.” Nasmejao se i rekao da mu je otac bio policijski poručnik.

Pitao sam ga da opiše svoj *modus operandi*: pratio bi zgodnu devojku, koja bi se, na primer, parkirala ispred nekog restorana. Pomoću očevih kontakata u policiji, uspeo bi da proveri njene registarske tablice. Kada bi saznao njeno ime, pozvao bi restoran i rekao da joj kažu da je ostavila upaljene farove. Ona bi izašla i onda bi je oteo – ugurao bi je u svoj ili njen auto, vezao liscama i pobegao odatle.

Opisao je svako od svojih pet ubistava po redu, kao da ih se priseća. Kad je stigao do poslednjeg, spomenuo je da ju je prekrpio nečime na suvozačevom sedištu. Tog detalja se tad prvi put setio.

U tom trenutku okrenuo sam razgovor u drugom smeru. „Čarli, da ti kažem nešto o tebi: imao si problema u odnosima sa ženama. Imao si finansijskih problema kad si prvi put ubio. Bio si u kasnim dvadesetim i znao si da tvoje sposobnosti i te kako prevazilaze tvoj posao, pa te je sve to frustriralo i nisi imao kontrolu”, rekao sam.

Samo je klimnuo glavom. Zasad je dobro. Nisam rekao ništa što je teško predvideti ili pogoditi.

„Mnogo si pio”, nastavio sam. „Bio si u dugovima. Svađao si se sa ženom sa kojom si živio. (Nije mi rekao da je živio s nekim, ali sam bio prilično siguran da jeste.) Tokom najgorih noći izlazio si i vrebao. Nisi hteo da diraš svoju ženu, pa si se iskaljivao na drugima.”

Primitio sam kako mu se govor tela postepeno menja, kako se otvara. Koristeći ono malo informacija što sam imao, nastavio sam: „Ali prema toj poslednjoj žrtvi bio si mnogo blaži. Ona je bila drugačija od ostalih. Pustio si je da se obuče nakon što si je silovao.

Pokrio si joj glavu. To nisi uradio sa prethodne četiri. Za razliku od tih ubistava, zbog ovog se nisi dobro osećao.”

Kad počnu pažljivo da te slušaju, znaš da si na pravom putu. Naučio sam to iz zatvorskih razgovora i stalno koristio pri ispitivanju. Video sam da je svu svoju pažnju usredsredio na mene. „Rekla ti je nešto zbog čega si se osetio loše što ćeš je ubiti, ali ipak si je ubio.”

Odjednom je pocrveneo kao rak. Kao da je bio u nekom transu, i video sam da je razmišljao o tom trenutku. Oklevajući, ispričao mi je kako je ta žena rekla da joj muž ima ozbiljne zdravstvene probleme i da se brine za njega; bio je bolestan, a možda i na samrti. Možda je izmislila, a možda i nije – to ne mogu da znam. Ali je očigledno uticalo na Dejvisa.

„Ali nisam bio maskiran. Zнала je ko sam, pa sam morao da je ubijem.”

Zastao sam na nekoliko trenutaka i onda rekao: „Uzeo si nešto njeno, zar ne?”

Ponovo je klimnuo glavom i priznao da je otvorio njen novčanik. Izvadio je fotografiju na kojoj je sa mužem i detetom slikanu za Božić, i zadržao je.

Iako sam ga tad prvi put video, počeo sam da stvaram jasnu sliku o njemu, pa sam rekao: „Otišao si na njen grob, zar ne, Čarli?” Pocrveneo je, što mi je potvrdilo da je pratio slučaj u medijima kako bi saznao gde je njegova žrtva sahranjena. „Otišao si tamo jer se zbog tog ubistva nisi osećao dobro. I poneo si nešto sa sobom i ostavio na njenom grobu.”

Ostali zatvorenici su ćutali i pažljivo slušali. Nikada nisu videli Dejvisa takvog. „Odneo si nešto na njen grob. Šta si odneo, Čarli? Odneo si tu sliku, zar ne?”; ponovio sam. Samo je ponovo klimnuo i pognuo glavu.

Zatvorenici je ovo možda delovalo kao vradžbina ili izvlačenje zeca iz šešira, ali nije bilo baš tako. Naravno, nagađao sam, ali ta nagađanja zasnivala su se na mnogim istraživanjima i iskustvu koje smo moji saradnici i ja stekli do tada, a i ubuduće. Na primer, naučili

smo da je onaj stari kliše da ubice posećuju grobove svojih žrtava često istinit, ali ne uvek iz razloga koji smo mi mislili.

Ponašanje je odraz ličnosti.

Jedan od razloga što je naš posao uopšte neophodan jeste promjenljiva priroda samih nasilnih zločina. Svi znamo za ubistva zbog droge, koja se dešavaju u većini naših gradova, i zločine počinjene vatrenim oružjem, koji su, na našu sramotu, postali svakodnevice. Ali ranije se većina zločina, naročito onih nasilnih, dešavala između ljudi koji su se na neki način poznavali.

To se više ne viđa tako često. Već tokom 1960-ih, stopa rešenih ubistava u ovoj zemlji iznosila je preko 90 odsto. Ni to više nije slučaj. Uprkos značajnom napretku nauke i tehnologije, uprkos dolasku kompjuterskog doba, uprkos mnogo većem broju policajaca sa mnogo boljom obukom i sredstvima, stopa ubistava sada raste, a stopa rešenih zločina opada. Sve više zločina dešava se među „neznancima”, i u velikom broju slučajeva nemamo nikakav motiv, barem ne očigledan i „logičan”.

U prošlosti, većinu ubistava i nasilnih zločina čuvari zakona mogli su relativno lako da razumeju. Ti zločini su bili posledica preteranih manifestacija osećanja svojstvenih gotovo svima: besa, pohlepe, ljubomore, koristoljublja, osvete. Kada se taj emocionalni problem rešio, zločini su prestajali. Žrtve su bile neminovne, ali to je bilo sve i policija bi uglavnom znala koga i šta traži.

Međutim, poslednjih godina izdvojio se novi tip nasilnog zločinca – serijski počinilac, koji često ne staje dok ne bude uhvaćen ili ubijen, koji uči iz iskustva i postaje sve bolji u tome što radi, stalno usavršavajući svoj scenario sa svakim narednim zločinom. Kažem „izdvojio se” jer je verovatno donekle sve vreme bio s nama, čak i pre 1880-ih i londonskog Džeka Trboseka, koji se uglavnom smatra prvim savremenim serijskim ubicom. A pričam u muškom rodu jer su, iz razloga koje ćemo spomenuti malo kasnije, maltene sve serijske ubice – muškarci.

S A D R Ž A J

NAPOMENA AUTORA	7
PREDGOVOR	
MORA DA SAM U PAKLU	9
PRVO POGLAVLJE	
U UMU UBICE	21
DRUGO POGLAVLJE	
MOJA MAJKA SE PREZIVALA HOLMS	34
TREĆE POGLAVLJE	
OPKLADA NA KAPI KIŠE	53
ČETVRTO POGLAVLJE	
IZMEĐU DVA SVETA	69
PETO POGLAVLJE	
BIHEVIORALNA NAUKA ILI BESKORISNO NAKLAPANJE?	90
ŠESTO POGLAVLJE	
PREDSTAVA MOŽE DA POČNE	104
SEDMO POGLAVLJE	
SRCE TAME	129
OSMO POGLAVLJE	
UBICA IMA GOVORNU MANU	155

DEVETO POGLAVLJE	
U TUĐOJ KOŽI	177
DESETO POGLAVLJE	
SVAKO IMA SVOJ KAMEN	192
JEDANAESTO POGLAVLJE	
ATLANTA	208
DVANAESTO POGLAVLJE	
JEDAN OD NAS	236
TRINAESTO POGLAVLJE	
NAJOPASNIJA IGRA	250
ČETRNAESTO POGLAVLJE	
KO JE UBIO TIPIČNU AMERIČKU DEVOJKU?	272
PETNAESTO POGLAVLJE	
KAD POVREDIMO ONE KOJE VOLIMO	295
ŠESNAESTO POGLAVLJE	
„BOG ŽELI DA SE PRIDRUŽIŠ ŠERI FEJ“	309
SEDAMNAESTO POGLAVLJE	
SVAKO MOŽE BITI ŽRTVA	331
OSAMNAESTO POGLAVLJE	
BITKA PSIHIJATARA	352
DEVETNAESTO POGLAVLJE	
PONEKAD ZMAJ POBEĐUJE	378

Džon Daglas
Mark Olšejker

LOVAC NA UMOVE

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura
Klapna&Rikna

Korektura
Snežana Palačković

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-244-6

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2019.

Štampa
ART PRINT MEDIA, Novi Sad

Izdavač / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.111(73)

343.85:343.9(73)

ДАГЛАС, Џон, 1945–

Lovac na umove / Džon Daglas, Mark Olšejker ; prevod sa engleskog Nataša Krivokapić. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2019 (Novi Sad : ART PRINT MEDIA). – 396 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Posebna izdanja / [Dereta])

Prevod dela: Mindhunter / John Douglas and Mark Olshaker.
– Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-244-6

1. Олшејкер, Марк, 1951– [аутор]

а) Криминалитет – Сузбијање – САД

COBISS.SR-ID 277216012